

PARAMEDİKAL

HEKİMLİK DİLİNDE TÜRKÇELEŞME: DÜŞÜN BİLİMSEL GEREKÇELER VE TARİHSEL BASAMAKLAR

LANGUAGE REFORM IN TURKISH MEDICAL LITERATURE: PHILOSOPHICAL
REASONS AND A BRIEF HISTORY

Nuri ERDOĞAN
Orhan ÖZÇEKİCİ
Suat EREN

ÖZET

Bu yazıda hekimlik dilinde Türkçeleşmenin gerekçeleri düşünbilimsel (Ar. felsefe) bir bakış açısıyla özetlenmiş ve Selçuklu İmparatorluğu döneminden başlayarak Türkçeleşme devinimlerinin kısa bir tarihi sunulmuştur. Tarihsel basamaklar incelendiğinde bilimsel dilde ulaşılan noktanın Türk Dil Devriminin erekleriyle uyumlu olduğunu söylemek zordur. Bize göre bu uyumsuzluğun en önemli nedeni, hepsi birer aydın öncü olan hekimlerin Türkçeleşmenin düşünbilimsel gerekçelerini kavramadaki güçlüğüdür. Yazının sonunda sorunun çözüm yolları hakkında öneriler bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hekimlik Dili, Tarih, Türkçeleşme.

SUMMARY

In this article, we review the philosophical reasons to language reform in the Turkish medical language, together with a brief history of the reform movements starting from the times of Seljukian Empire. When the historical landmarks are reviewed, it is hard to say that we have achieved the aims of the Turkish Language Reform in the scientific literature. In our opinion, the outcome largely results from the inability of the Turkish physicians, although considered as intellectual leaders of the society, to grasp the philosophical reasons behind the reform. Further suggestions, especially with regard to the future policies are discussed.

Keywords: History, Medical Language, Medical Turkish, Turkish Language Reform.

GİRİŞ

Türk dilinde yabancı sözcükler sorunu, dil tarihimiz boyunca süregelen bir sorundur. Bu sorun bilim dilinin kullanımında daha kapsamlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hekimlik dilinde uygulamalara (İng. technique) egemen olan yabancı ekine (Fr. culture) ilişkin etkiler azımsanamayacak kadar çoktur.

Dilde Türkçeleşme sorununun kapsamlı bir şekilde ele alınıp çözümlenmesi Atatürk'ün Dil Devrimi ile başlamış, bu çabalar hekimlik dilinde de süregelmiştir. Ancak ulaşılan sonuç oldukça yetersizdir. Bu durum yabancı yazarlar tarafından da dile getirilmektedir (1).

Bu yazıda hekimlik dilinde Türkçeleşmenin gerekçeleri düşünbilimsel (Ar. felsefe) bir bakış açısıyla özetledik ve geçmişte yaşanan yabancılaşmanın kısa bir tarihini sunduk. Tarihsel gelişim basamakları incelendiğinde bugün vardığımız noktanın Türk Dil Devriminin ereklarıyla uyumlu olmadığı açıkça görülmektedir. Bize göre bu uyumsuzluğun en önemli nedeni, hepsi birer aydın (Fr. intellectuel) olan hekimlerin Türkçeleşmenin düşünbilimsel gerekçelerini kavramadaki güçlüğüdür. Yazının sonunda sorunun çözüm yolları hakkında öneriler bulunmaktadır.

Dil ve Düşünbilim

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde düşünbilim, gerçeğin tümünü, özdek (Ar. madde) ve yaşam ile ilgili türlü belirtileri neden, ilke ve ereklar bakımından inceleme amacı taşıyan düşünce etkinliği olarak tanım-lanır (2). Bu düşünce etkinliğinin belirtilmesi dil aracılığıyla gerçekleşir. Buna göre sözcükler dünyadaki nesnelere, sözcükleri bir araya getirerek kurduğumuz tümceler ise bu nesnelere bir araya gelmesiyle ortaya çıkan olgu ya da durumları simgelerler. Başka bir deyişle dilsel anlatımların anlamı, temsil ettikleri nesne ya da olgu/durumdan başka bir şey değildir. Bu nedenle Wittgenstein, dilbilgisel inceleme yapma ile düşünbilim yapmanın aynı şey olduğunu belirtmiştir (3).

Bunun gerekçesi anlaşılabilir niteliktedir: Dil olgusu, bilinç (Ar.zihin) ve dış dünyayı uzlaştırma çabasından ortaya çıkmıştır. Bu nedenle dilin varlığını belirleyen iki tür ilişki biçimi vardır (4):

- Dil-Bilinç İlişkisi: Sözcüklere anlam veren öge bilinçtir. Bu durumda dil, bilincin ifadesini olanaklı kılar. Bilincin kendini anlatımı, aşağıda tanımlanan

ikinci ilişki biçimi göz önüne alınmazsa tümüyle öznel (İng. subjective) nitelikte olacaktır.

- Dil-Dış Dünya İlişkisi: Dilin getirdiği tanımlamalar ve açıklamaların gerçekleri yansıtması gerekir. Gerçeklerin belirtiliyor olması, yukarıda tanımlanan birinci ilişki biçimi göz önüne alınmazsa tümüyle nesnel (İng. objective) nitelikte olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında düşünbilim (Ar. felsefe) tarihi, öznel ile nesnel arasındaki çatışmanın tarihidir. Bu çatışma şu soru üzerine kurulmuştur: Gerçek nedir? Bu soruya verilecek yanıtlar anlambilimin (İng. semantics) alanı içinde değerlendirilir.

Bireylerin ya da toplumların "kimlik duygusu" ile kullandığı sözcük veya tümcelerin anlamı arasında yakın bir ilişki vardır, çünkü dilin belirttiği anlam yukarıda sözü edilen "Dil↔Bilinç↔Dış dünya" üçgeni tarafından şekillenir. Örneğin insanlar tarafından sık kullanılan bir kavram olan "sağtöre (Ar. ahlak)" kavramı dış dünya tarafından şekillendirildiği zaman dilin belirttiği sağtöre "dışsal" bir nitelik kazanacaktır. Diğer taraftan sağtörenin kavramı kişi veya toplumların öz bilincinden kaynaklandığı durumlar "içsel sağtöre" kavramını doğurur. Bu ayırım, bireylerin ve toplumların kendi kişilik yapısında bulunan öğelerden hangisinin içsel, hangisinin ise dışsal olduğunu ayırt etmesini gerektirir. Başka bir deyişle kimlik sorunu yaşayan birey ve toplumların neyin "öz" neyin "yabancı" olduğunu çözümlemesi gerekir. Bedrettin Cömert'in tanımlamasıyla; "Düşünmenin tek olanağı dildir. Dil, bilincimizin gerçeklik kazanmasının, bütün bilinç olgularının biçimine kavuşarak, dışımızdaki başka bir özneye aktarılmasının tek güvencesidir. Dil olmadan bilinç yoktur." (5).

Türk Dilinde Yabancılaşmanın Kısa Bir Tarihi

Zeynep Korkmaz, TDK Yayınları arasında bulunan "Türk Dili Üzerine Araştırmalar" başlıklı çalışmasında Türk dilinde yabancılaşmanın tarihini şöyle özetlemektedir (6):

XI-XIII. yüzyıllar arasındaki Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukluları döneminde, İslâm uygarlığı (Ar. medeniyet) etkisinin sonucu olarak din ve dış yazışmalar dili olarak Arapça, devlet yazın dili olarak da Farsça kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum dil tarihimizdeki kapsamlı ve önemli bir dil sorununun başlangıcıdır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanması sonucu kurulan Anadolu Beylikleri döneminde Arap ve Acem

ekinine fazla saygınlık (Ar. itibar) gösterilmemiş, ulusal geleneklere ve bölge ağızlarına değer verilmiştir. Bu durum dolayısıyla Türk dili ve yazını için verimli bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Böylece XIII. yüzyıl sonlarından başlayarak bir yüzyıl içinde, Anadolu bölgesinde, Oğuzca konuşma dilinden yazı diline geçmiş, devlet ve yazın dili olarak Farsça yerine Türkçe egemen kılınmış, ulusal bir yazı dili yaratma süreci tamamlanmıştır. Bu bakımdan Anadolu Beylikleri dönemini Türk dili tarihinde bir dönüm noktası, dil ve ekimizde bir uyanış dönemi olarak kabul edebiliriz.

Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin imparatorluk durumuna geçişiyle duraklamıştır. Bu dönemde bir Osmanlı Türkçesi oluşmuştur. "Ortak İslam Medeniyeti" anlayışı nedeniyle Arapça ve Farsça tekrar ağırlığını göstermeye başlamıştır. Sonuçta da dilimiz ne yazık ki, her biri ayrı bir dil ailesinden gelen Arapça, Farsça ve Türkçe kelime ve kuralların karışmasından oluşmuş Osmanlı Türkçesi dediğimiz üçlü bir melez dile dönüşmüş bulunuyordu.

1839 Tanzimat hareketinden sonra Batı dünyası ile yazın, ekin ve ticaret ilişkileri, bu kez de dilimize başta Fransızca olmak üzere batı kaynaklı kelimelerin girmesine yol açmıştır.

Tanzimat sonrasında 2. Meşrutiyet'e kadar uzanan devrede Selanik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler dergisi çevresinde toplanan ve başını Ömer Seyfeddin'in çektiği "Yeni Lisan" akımı, "Millî bir edebiyat için millî bir dil gereklidir." ilkesine dayanarak dilimizi Osmanlılık niteliğinden arındırmaya çalışmıştır. Bu akımın bugünkü Türkiye Cumhuriyeti döneminin Türkçesi'ne geçişte önemli bir etkisi vardır. dildeki yenileşme hareketi, Atatürk'ün öncülüğünde, 1928 yılında gerçekleştirilen Yazı Devrimi ile 1932 yılında başlatılan Dil Devrimi'dir. 1932 tarihinde Atatürk'ün yönlendirmesiyle ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) kurulmuş ve Atatürk, kişisel varlığını Türk dilinin ve Türk tarihinin araştırılıp incelenmesine bağışlamıştır.

Atatürk ve Güneş Dil Teorisi

Cumhuriyet döneminde başlatılan Dil Devrimi göstermektedir ki, Atatürk yukarıda tanımlanan kimlik sorunu-dil ilişkisini algılamış, dilin yeniden yapılmasını Türk kimliğinin tanımlanması ile bir tutmuştur. Günümüzde bazı kesimlerce hayalcilik olarak nitelenen "Güneş Dil Kuramı"nın kılıklı (Fr. pratique) sonuçları tartışılabilir. Bununla birlikte bu çalışmanın altında aslında düşünbilimsel bir gerekçenin Türk kimliğini ve kökenlerini ortaya çıkarma gereksinimi olduğu unutulmamalıdır.

Güneş Dil Kuramı, bütün dillerin Türkçeden geldiğini ileri süren bir dilbilim kuramıdır (7). Avusturyalı dilci Hermann Kvergiç'in öne sürdüğü bu kurama göre Türk dili dünyada bir ana dildir ve dünya dillerindeki birçok sözcük Türkçeden türemiştir. Kuram, Batı karşısında kendisini aşağılanmış hisseden Türk milletine özgüven aşılama ve Avrupa merkezli tarih kuramlarıyla hesaplaşma çabası olarak değerlendirilmiş, dilbilimciler tarafından genel kabul görmemiştir (8).

Dil Devrimi çabaları, Atatürk'ün ölümüyle kesintiye uğramış, daha sonraki dönemde ise Atatürk'ün ön gördüğü çizgiye ulaşamamıştır. Geoffrey Lewis, bu durumu alaysılmalı (Fr. ironie) bir dille "trajik bir başarı" olarak nitelendirmektedir (1). Zeynep Korkmaz'a göre bunun sebeplerinden biri, bazı kesimlerin bu süreci siyasallaştırarak ilerencilik adı altında aşırı özleştirme eğilimine girmeleridir (6). Eski kaynaklarımızdan ve halk ağızlarından kelime arayışına girişmeden yapılan bu tür türetmelerde Türkçenin yapı ve işleyişine uygun olmayan sağlıksız sözcükler ortaya çıkmıştır. Bir bilimsel yöntem izlemeyen bu yaklaşım, Dil Devriminin "birleştiricilik ve bütünleştiricilik" niteliğine de ters düşmektedir. Nitekim 1960-1980 yılları arasında daha da belirginleşen bu tutum, aydın kesimler arasında dil ayrılığı ve kuşaklar arasında dil kopukluğu yarattığı gerekçesi ile haklı eleştirilere yol açmıştır. Daha önce başlatılan uygulamaların kararlılık içermemesi, dilde bilinçlenme duygusundaki zayıflık, dil devriminin bilim ve sanat ortamı içinde değil de daha çok hevesli (Fr. amateur) dil severler eliyle yürütülmüş olması da buna katkıda bulunmuştur (6).

Dilimizde beliren yukarıdaki sorunların doğurduğu sözcük ve kavram boşluklarını doldurmak için Türkçenin kapısı bu kez de Batı dillerinden geçme sözcüklere açılmıştır. Tanzimat'tan beri izlenen ve Cumhuriyet döneminde sağlam bir fikir temeline bağlanan Türkçeleştirme hareketi ile Doğu kaynaklı sözcük ve eklerin belirlenmiş ama Batı kaynaklı sözcüklere olan ilgimiz de artmıştır (6). Batı kaynaklı sözcüklere açık olmamızın gerekçelerinden biri, bilim ve sanattaki gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan yeni kavramları karşılayacak terimlere ayak uyduracak Türkçeleştirme çalışmalarının yapılmamasıdır. Terimler, bilim ve sanat dallarının bel kemiği durumundadır. Bu durum özellikle günlük yaşam ile iç içe geçmiş hekimlik alanında daha fazla öne çıkmaktadır.

Hekimlik Terimlerinde Türkçeleşmenin Tarihi

Bilim, "gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi" olarak tanımlanır (2). Bu durum-

da bilimsel çabaların tümü yukarda tanımlanan "Bilinç-Dış Dünya" ilişkisinde bireyi nesnellige yakınlaştırın çabalar olarak yorumlanabilir. Hekimlik terimleri, ya da daha genel olarak ele alırsak bilimsel terimlerin gerçeğe yakın olarak tanımlanıyor olması gerekir. Bilim adamlarının kullandığı terimlerin kendi dilinde karşılıklarının olması, o dilin güncel bilimsel gelişmelere açık ve yatkın olduğunu gösterecektir.

Cemal Mıhioğlu'na göre Türkçemizde hekimlik dilinin zleşmesiyle ilgili sorunlar, aşağıda belirtilen tarihsel basamakları izlemiştir (9).

- Ebubekir Razi (841-926), Farabi (870-950), Ebu Reyhan Biruni (973-1051), İbn-i Sina (980-1037) gibi ortaçağda yaşamış hekimler, yapıtlarını o dönemin bilim dili olan Arapça ya da Farsça olarak yazmışlardır. Bu yaklaşım Osmanlı dönemindeki hekimlik yazınına da etkilemiştir.

- Osmanlıların Batı tıbbıyla ilk ilişkileri XVIII. yüzyıl başlarında kurulmuş, bu arada sonradan Hekimbaşı olan Suphizade Abdülaziz Efendi, o yüzyılın en büyük hekimi olarak nitelenen Hermann Boerhaave'nin Aforizmalar'ını (zlszler) Türkçeye çevirmiş, ancak Latince terimlerin çoğunu -Arapça, Farsça, Türkçe karşılıkları bulunmadığı için- olduğu gibi dilimize aktarmıştır. Bu yapıt, dilimize giren yeni hekimlik terimleri bakımından büyük önem taşımaktadır.

- Daha sonraki dönemde Türk hekimlik dilinin gelişmesinde, Hekimbaşlık da yapmış bulunan şanizade Ataulah Efendi'nin (1769-1826) nemli bir yeri vardır. şanizade, dilimize var olan eski hekimlik terimlerini yeni kavramlara göre değerlendirmiş, eksiklikleri gidermek üzere yeni terimler türetmiştir. şanizade'nin hekimlik ders kitabı, Türkiye'de geleneksel tıbbın sonunun ve modern tıbbın başlangıcının işaretidir. Bu kitapta Türk dilinde ilk kez çağcıl bir hekimlik sözlüğü yaratılmıştır.

- Sultan Mahmut döneminde 1827'de, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen yeni orduya hekim yetiştirmek üzere bir Tıphane ile 1832'de bir Cerrahhane kuruldu. İkinci Mahmut, okulun açılışı dolayısıyla öğrenciler önünde yaptığı konuşmada, "Burada Fransızca olarak tıp bilimini öğreneceksiniz" dedikten sonra şöyle devam eder: "Benim sizlere Fransızca okutmaktan amacım Fransız dili ğretimi yaptırmak değildir. Ancak sağlık bilimini öğretip giderek kendi dilimize almak, ondan sonra da Osmanlı ülkesinin dört bir yanına Türkçe olarak yaymaktır." Bu yaklaşım Arapçayı

hekimlik dili olarak dışlamakta ve Türkçe'ye ağırlık vermektedir.

- Bu yaklaşım ne yazık ki meyvesini vermemiştir. Öğrenciler, Fransızca olarak yapılan öğretimden yeterince yararlanamadıkları gibi kendileri de beklenen ölçüde yararlı olamadılar. Bu durumun sorumluluğunu öğrenimin yabancı dilde olmasına bağlayanlar, ğretim dilinin Türkçeye dönüştürülmesi amacıyla çaba göstermeye başladılar. Hekimlerin 1856 yılında kurdukları **Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye**'de Fransızcadan Türkçeye yapıtlar evirilmeye başlandı. Namık Kemal, 1866 yılında Tasvir-i Efkr gazetesinde yazdığı "Türkçe Tıpa İzel Makale" başlıklı yazıda, yeterince bilinmeyen bir dilde yapılacak öğretimin eksik kalacağına, bizde de hekimlik eğitiminin Türkçe olarak yapılması gereğine değerinmişti. Bu görüşlere karşı çalışmalar da vardı. Aralarında bir tek Trkn bile bulunmadığı 39 hekim, 1860'ların sonlarına doğru **Cemiyet-i Tıbbiye-i şahane** adıyla bir dernek kurup Fransızca bir hekimlik dergisi olan "Gazette Medical d'Orient (Doğu Tıp Dergisi)"ni çıkardılar (10).

- Hekimlik ğretiminin Fransızca olarak yapılmasına 1870 yılında son verildi. **Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye**, 1873 yılında Nysten'in ünlü hekimlik sözlüğünü "Lgat-ı Tıbbiye" adıyla Türkçeye çevirerek yayımladı. Ancak bu sözlükte de "Dilimize uygun olan" Arapça, Farsça sözcüklerin seçilmesine çalışılmıştı.

- Türkçeleşme konusunda en büyük atılım cumhuriyet döneminde oldu. "lkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır." diyen Atatürk, dil devrimini ulusal bağımsızlık savaşının bir uzantısı olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuş oluyordu. Bu amaçla Türk Dil Kurumu (TDK) oluşturuldu.

- Dr. şefik İbrahim İşil'le Türkçe-edebiyat ğretmeni Ali Ulvi Elöve ikilisi, Atatürkün ölümünden 4-5 ay önce, 1938 yılının ortalarında, sayısı on iki bini aşan hekimlik terimi üzerinde bir çalışma gerçekleştirdiler. Bu alışma geliştirilerek 1943 yılında Türk Dil Kurumu tarafından "Türkçe Hekimlik Terimleri zerine Bir Deneme" adıyla bastırıldı.

- Türk Dil Kurumu içinde hekimlik dilinin zleşmesiyle ilgili olarak yapılan ikinci önemli alışma, Prof. Dr. Saim Ali Dilemre'nin 1945 yılında yayımlanan "Hekimlik Dili Terimleri" başlıklı incelemesidir.

- Hekimlik dilimizin Trkeleşmesi yolunda çaba gösteren bir başka bilim adamı da, 1946 yılında bir

“Anatomi Sözlüğü” yayımlanan Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren'dir.

- Bu konuda yakın bir geçmişte yapılmış toplu bir çalışma da yine Türk Dil Kurumu içinde yürütülmüştür. Bu çalışma sonucunda önce 1978 ve 1980 yıllarında “Hekimlik Terimleri Kılavuzu”nun iki ayrı baskısı üretilmiştir. Kılavuz'un birinci baskısı, Prof. Dr. Orhan Öztürk, Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, Prof. Dr. Ekrem Gülmezoğlu, Dr. Ceyhun Atuf Kansu, Dr. Mustafa Şerif Onaran, Dr. Yaman Örs, Emin Özdemir, Üstün Yıldırım'dan oluşan bir Hekimlik Dilini Türkçeleştirme Yarkurulu'nca geliştirilmiştir.

- Bu dönemde ilgiye değer bir başka çalışma Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi emekli Sayırlık-bilimcisi Prof. Dr. Süreyya Ülker'in gerçekleştirdiği “**Ülker Tıp Terimleri Sözlüğü**”dür. Farklı yıllarda farklı yayınevleri tarafından basılan bu sözlük 94 000 hekimlik teriminin Türkçe karşılıklarını içeren önemli bir çalışmadır. (ilk baskı:1886 4.baskı:2009)

- Son olarak, bu yazıya büyük ölçüde kaynaklık eden Prof. Dr. Cemal Mihçioğlu'nun “Türk Hekimlik Dili” başlıklı 1997 tarihli çalışması gelmektedir. Kültür Bakanlığı Yayınları'ndan 1997 yılında çıkan bu eserde yazarın hekimlik alanında Türkçe terim önerilerinden oluşan küçük bir de sözlük bulunmaktadır (9).

İşinbilim söz konusu olduğunda yukarıdaki çalışmalara eş değer bir çalışma, Dr. Muzaffer Altınkök'ün 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları arasında çıkan “İşinbilim (Radyoloji) Terimleri Kılavuzu”dur (11). Dr. Altınkök bu eserin ön sözünde Dil Devrimi'nin öndeki en önemli engel olarak “uluslaşma bilinci”nin eksikliğini vurgulamakta ve şöyle demektir: “Uluslaşma kendini bulmadır. Kendini küçük görmeme bilincidir.” Bu görüş dil ve düşünbilim arasındaki ilişkinin bir işinbilimci hekim tarafından yeniden dile getirilmesidir.

Dil Devriminin Erekleri Gerçekleşti mi?

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılabilirliği gibi Türk hekimlik dili daha başlangıçtan itibaren Arapça ve Farsçanın etkisi altındadır. Buna ek olarak Türkiye'de hekimlik öğretiminin 1839 yılında Fransızca olarak yapılmaya başlanması ve bu uygulamanın 32 yıl sürmesi nedeniyle bu alana bilimsel terim niteliği taşımayan çok sayıda yabancı sözcük yerleşmiş ve bu

durum sıradan sözcüklerin hekimlerce hekimlik terimi olarak algılanması sonucunu doğurmuştur.

Korkmaz, yukarıdaki tarihsel süreci şöyle özetlemektedir (6): “Konuyu Türkçenin terim sistemi açısından bir bütün olarak ele alıp kapsamlı bir değerlendirmeden geçirdiğimizde, durumun pek iç açıcı olmadığını görüyoruz. Ortada hâlâ büyük bir boşluk vardır. Üstelik bir terim kargaşası da hüküm sürmektedir. Bunun başlıca nedeni, türetme, birleştirme veya Türkçeleştirme yolu ile yapılan terimlerin ilgili bilim dalı mensuplarınca ortaklaşa kabul gören bir genellik kazanamamış olmasıdır. Açık bir gerçektir ki, yapılan ve Türkçeleştirilen terimlerin, Türkçenin kurallarına uygun olması dışında, terim olan söz ile belirtilmek istenen kavram arasında dil-düşünce ilişkisi açısından doğal bir anlam bağının bulunması gerekiyor. Bunun gerçekleşebilmesi de terim yapma işinin dilciler ile alan uzmanlarının ortaklaşa çalışmalarına bağlıdır. Elli yıl boyunca bu ön şartlara uyulmaması, yapılan terimlerin çoğunu isabetsiz kılmıştır. Dolayısıyla bunlardan bir kısmı ancak zorlama yolu ile tutunabilmiş bir kısmı da benimsenmediği için yaygınlaşmamıştır. Bu durum karşısında, var olan terim boşluğunu doldurmak için ya Batı dillerindeki terimler olduğu gibi dilimize aktarılmış yahut da bilim, teknik ve sanat adamları gereksinim duyulan Türkçe terimler için kendi anlayışlarına göre terim yapma yolunu benimsemişlerdir. Bu yol da eşgüdümlü bir çalışmaya ve sistemli bir yönlendirmeye dayanmadığı için, bir bilim dalında tek bir kavram için birbirinden farklı üç beş terimin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Üstelik bu farklılıklar okul diline ve ders kitaplarına da geçmiştir. Sonuç olarak, aynı bilim dallarında birbirinden farklı terimlerin kullanılmasından kaynaklanan bir terim kargaşası ve yabancı terim akını ile karşı karşıya kalmıştır. Günümüzün terim sorunu budur.”

Buradan çıkardığımız sonuç, Türkçeleştirme sorununun dilciler ve alan uzmanı bilim adamlarının eşgüdümlü çalışmasıyla çözülebileceği şeklindedir. Bu çözüm, siyasal kutuplaşmalara girmeksizin, bilimsel yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmelidir. Çünkü, Bedrettin Cömert'in tanımlamasıyla; “İnsanın öz diline önem vermesi, ona özen göstermesi, eski dil-yeni dil kavgasının çok berisinde bir sorundur.”(5).

Eşgüdümlü çalışma, alan uzmanlarının türetilen sözcüklerin anlamını, dilbilimcilerin ise kökenini irdelleyecekleri bir çalışma olacaktır.

Türkçe bilim dili olabilir mi?

Türkçe, sözcük köklerinin değişmeyerek ulanan eklerle yeni anlam ve görev kazandığı bağlantılı bir dildir. Bu nedenle sanat ve bilimdeki yeniliklere koşut olarak yeni sözcükler türetmeye yatkındır. Ata'ya göre Türkçe, yapısındaki türetme ve birleştirme gücüyle bilinen en eski dönemlerinden bugüne, her türlü somut ve soyut kavramı anlatımı kolaylıkla sağlayabilmiştir (12). Kalıp sözler yada ilişki sözleri başka dillerden çok daha büyük bir zenginlik göstermektedir. Oktay Sinanoğlu, sayılan nitelikleri yüzünden Türkçe'nin dünya bilim dili olmaya aday olduğunu savlamaktadır (13).

Öneriler

Bu denli köklü bir sorunun çözümüne yönelik olarak hekimlere düşen görevler olduğunu düşünüyoruz. Bu konudaki önerilerimizi şöyle özetleyebiliriz:

1. Türkçeleşme uğraşısı, Türkçeleşmenin ulusal kimlikle ilişkisini ve düşünbilimsel gerekçelerini kavramayı gerektirir. Bu nedenle hekimlik eğitimi her hekimin bir aydın ve düşünbilim heveslisi olarak yetişmesini sağlayacak şekilde düzenlenmeli, öğrencilerin bu konudaki tutumları özendirilmelidir.
2. Uzmanlık dernekleri TDK ile işbirliği kurarak kendi bilim alanı içinde bulunan terimleri Türkçeleştirme yönünde kurullar oluşturmalıdır. Bu öneri özellikle ve öncelikle yapıbilimciler ve sayılabilmeciler için geçerlidir.
3. Hekimlik dilindeki alışkanlıkların yerleşmesinde Türkçe hekimlik dergileri ve kitaplar büyük önem taşır. Türkçe olarak yayınlanan hekimlik dergileri içinde bulunan yazıların özenli ve öz Türkçe ile yazılması desteklenmelidir. Bunun için her bir yazı ekine o yazıda Türkçeleşme ereklerine ne kadar ulaşıldığına ilişkin bir bilgi konulabilir. Aynı tutum ulusal kurultaylardaki (İng. congress) konuşmalarda da izlenebilir.

Öneriler ne olursa olsun, bu konuyu kendine amaç edinmiş hekimler Türkçeleşmeye bir sonuç değil, bir süreç olarak bakmalıdır. Başka bir deyişle çalışmalarımız kusursuzluğu ve yetkinliği amaçlamamalı, hiç sonu gelmeyecek bir uğraşı olarak görülmelidir. Bu uğraşı, insanın kimlik sorunu devam ettiği sürece var olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Lewis, G. The Turkish Language Reform a Catastrophic Success. Oxford University Press, Eylül 2002.
2. www.tdk.gov.tr
3. Wittgenstein, L.J. Tractatus Logico-Philosophicus. Çev: Oruç Aruoba. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
4. Crimmins, M. (1998). Language, philosophy of. In E. Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge. Retrieved September 01, 2009, from <http://www.rep.routledge.com/article/U017>:
5. Cömert B., Ulusal dil nedir? Milliyet Sanat Dergisi. İstanbul, 29 Ağustos 1975; 184-187.
6. Korkmaz Z., Dilimizin Dünkü ve Bu Günkü Sorunları ve Çözüm Yolları. Türk Dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yay. Nu: 629, C.1 Ankara, 1995; 868-882.
7. <http://tdkkitaplik.org.tr/gdtr/gdtraporu.pdf>.
8. Erik-Jan Zürcher, La Théorie Du Langue-Soleil Et Sa Place Dans La Réforme De La Langue Turque (Güneş Dil Kuramı ve Türk dil reformundaki yeri). URL: <https://openaccess.leidenuniv.nl/dspace/bitstream/1887/2504/1/350-001.pdf>.
9. Mihçioğlu C., Türk Hekimlik Dili. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1997.
10. Ergun R. 150 Yıllık Hekimlik Dilimize Genel Bir Bakış. Türk Tıp Derneği Dergisi 1982; 48: 89.
11. Altınkök M. Işınbilim (Radyoloji) Terimleri Kılavuzu. İÜCTF Yayınları. İstanbul, 1977.
12. Ata A, Canpolat M, Aksan D, Baraz N.ve ark. Yeryüzündeki Diller. Türk Dili (T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını) Yay. Nu. 1473. Eskişehir, Eylül 2006.
13. Sinanoğlu O. By By Türkçe. Alfa Yayınları. İstanbul, Şubat 2009.

Editörün Notu: Konuya ilişkin bir kaynak okuyucuların bilgisine sunulur

- Kayar R. Tıbbi Terimlere Türkçe Karşılıklar Sorunu. SSK Tepecik Hstn Derg. 2002; 12 (1): 37-48.

İLETİŞİM

Doç. Dr. Nuri ERDOĞAN
Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Radyoloji Laboratuvar Şefi
35256-Yenişehir, İZMİR
e-posta: nr.rdg@gmail.com

Başvuru : 29.12.2009
Kabul : 04.03.2010